

ФИЛЮК Галина Михайлівна

доктор екон. наук, професор,
Заслужений економіст України,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: gfiluk@ukr.net

ТАБАХАРНЮК Мирослав Олександрович

канд. екон. наук, Заслужений економіст України,
Засновник, Голова Наглядової
ради компанії «МТ-інвест»

ДЕРЖАВА–БІЗНЕС-СУСПІЛЬСТВО: ВЗАЄМОДІЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ФИЛЮК Галина Михайловна

доктор экон. наук, профессор,
Заслуженный экономист Украины,
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко
E-mail: gfiluk@ukr.net

ТАБАХАРНЮК Мирослав Александрович

канд. экон. наук, Заслуженный экономист Украины,
Учредитель, Глава Наблюдательного
совета компании «МТ-инвест»

ГОСУДАРСТВО–БИЗНЕС-ОБЩЕСТВО: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С ЦЕЛЬЮ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

FYLIUK Halyna

Doctor in Economics, Full Professor,
Honored Economist of Ukraine,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: gfiluk@ukr.net

ТАБАХАРНЮК Myroslav

PhD in Economics, Honored Economist of Ukraine,
Founder, Head of the Supervisory
Board of «MT-Invest» LTD

STATE–BUSINESS- SOCIETY: INTERACTION WITH THE PURPOSE OF ENSURING THE COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN ECONOMY

Анотація. У статті досліджуються теоретичні та прикладні питання сутності конкурентоспроможності національної економіки в умовах гіперконкуренції. Виявлено, що сьогодні на глобальному рівні відбувається черговий етап боротьби між країнами за переділ потоків капіталу, за встановлення глобального лідерства. Аналізуються рейтингові позиції української економіки в світовій економіці за різними рейтингами. Проказано, що Україна перебуває у групі країн з низьким рівнем конкурентоспроможності національної економіки за всіма рейтингами. Встановлена втрата Україною конкурентних переваг через згорання промислового виробництва, інертного розвитку сфери послуг, несистемного підходу до впровадження інновацій, неефективної зовнішньоекономічної політики. Сформульовано рекомендації щодо напрямів та інструментів підвищення конкурентоспроможності економіки України. Обґрунтована необхідність включення країни в глобальну конкурентну боротьбу за залучення в глобальні ланцюжки створення вартості, за залучення інвестицій в економіку, розробка й реалізація стратегічної програми підвищення національної конкурентоспроможності. Доведена необхідність об'єднання зусиль і синхронізація дій держави, бізнесу і суспільства. Обґрунтовані функції та ступінь відповідальності кожного з цих суб'єктів за забезпечення високого рівня конкурентоспроможності економіки України.

Ключові слова: конкуренція, гіперконкуренція, конкурентні переваги, конкурентоспроможність національної економіки, глобальна економіка, індекс глобальної конкурентоспроможності, світовий індекс промислової конкурентоспроможності, глобальний індекс інноваційності.

Аннотация. В статье исследуются теоретические и практические вопросы сущности конкурентоспособности национальной экономики в условиях гиперконкуренции. Выявлено, что сегодня на глобальном уровне происходит очередной этап борьбы между странами за передел потоков капитала, за установление глобального лидерства. Анализируются рейтинговые позиции украинской экономики в мировой экономике по разным рейтингам. Украина находится в группе стран с низким уровнем конкурентоспособности национальной экономики по всем рейтингам. Установлено, что страна теряет конкурентные преимущества вследствие сворачивания промышленного производства, инертного развития сферы услуг, несистемного подхода к внедрению инноваций, неэффективной внешнеэкономической политики. Сформулированы рекомендации относительно направлений и инструментов повышения конкурентоспособности экономики Украины. Обоснована необходимость включения страны в глобальную конкурентную борьбу за вовлечение в глобальные цепочки создания стоимости, за привлечение инвестиций в экономику, разработки и реализации стратегической программы повышения национальной конкурентоспособности. Доказана необходимость объединения усилий и синхронизации действий государства, бизнеса и общества. Обоснованные функции и степень ответственности каждого из этих субъектов за обеспечение высокого уровня конкурентоспособности экономики Украины.

Ключевые слова: конкуренция, гиперконкуренция, конкурентные преимущества, конкурентоспособность национальной экономики, глобальная экономика, индекс глобальной конкурентоспособности, мировой индекс промышленной конкурентоспособности, глобальный индекс инновационности.

Abstract. The article researches theoretical and applied issues of the national economy competitiveness under hypercompetition. The authors exposed that nowadays the next stage of competition between countries is taking place at the global level for redistribution of capital and for the establishment of global leadership. The ranks of Ukraine in the global economy are analyzed according to the different ratings. It is shown that Ukraine relates to the group of countries with low level of national economy competitiveness in all ratings. The causes of low competitiveness level of Ukrainian economy in the world community are examined from the point of view of the system approach. Authors prove that Ukraine lost its competitive advantages because of the collapse of industrial production, inertial development of service industry, non-system approach to implementation of innovations and ineffective foreign economic policy. A necessity and problems of Ukrainian national economy competitiveness increasing under current conditions are examined. Recommendations toward ways and instruments of Ukrainian national economy competitiveness increasing are made. A necessity to include Ukraine into the global rivalry aimed to include the country into the global value chain and to attract investments into Ukrainian economy is proved. A development and implementation of strategic program of increasing national competitiveness as a basic factor of survival, stabilization and development under global hypercompetition is especially urgent. Authors proved that the ensuring of conditions for increasing of the national economy competitiveness depends not on only the government as an institute of social and economic development strategic management. It is necessary to combine efforts and to synchronize action of the government, business and society. The degree of each subject responsibility for ensuring high level of Ukrainian economy competitiveness is justified.

Key words: competition, hypercompetition, advantages of competition, competitiveness of the national economy, global economy, Global Competitiveness Report, Global Manufacturing Competitiveness, Global Innovation Index.

ФИЛЮК Галина Михайлівна
доктор екон. наук, професор,
Заслужений економіст України,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ТАБАХАРНЮК Мирослав Олександрович
канд. екон. наук, Заслужений економіст України,
Засновник, Голова Наглядової
ради компанії «МТ-інвест»

Вступ

Інтенсивні процеси регіональної економічної інтеграції та інтернаціоналізації істотно впливають на економічне становище країн. Деякі країни, ефективно використовуючи ці процеси і власні ресурси, підвищують свій рівень конкурентоспроможності й формують ядро світогосподарської системи; інші, хоча й розвиваються меншими темпами, але здійснюють поступальний системний рух вперед і «займають місця» у зоні напівпериферії; й, нарешті, треті поступово втрачають свій потенціал і дедалі більше віддаляються на окраїну глобального світу. Сьогодні проходить черговий етап боротьби за переділ потоків капіталу, за встановлення глобального лідерства. Наявні світові ресурси стають дедалі обмеженішими у зв'язку зі збільшенням населення Землі і урізноманітненням споживчих потреб, зростанням тривалості й глибини економічних криз, появи все нових військових конфліктів та наростання екологічної кризи. За таких умов економічне зростання одних країн може відбуватися за рахунок занепаду інших. Тому одним із домінуючих трендів у світовій економічній науці є посилення уваги до забезпечення конкурентоспроможності національних економік в умовах гіперконкуренції.

Огляд літератури

Конкурентоспроможність є однією з важливих проблем, які досліджуються у працях відомих зарубіжних дослідників (А. Бріса, Дж. Гелбрейта, П. Кругмана, А. Маршалла, М. Портера, К. Прахалада, Е. Райнерта, Д. Рікардо, Дж. Сакса, А. Сміта, Дж. Стігліца, Й. Шумпетера), а також авторитетними світовими організаціями (Світовий Банк, Світовий економічний форум, Міжнародний інститут розвитку менеджменту). Сьогодні ця тема стала однією з найактуальніших і в працях багатьох вітчизняних дослідників: О. Амоші, В. Базилевича, А. Гальчинського, В. Гейця, Н. Гражевської, Я. Жаліло, Я. Базилюк, А. Філіпенка, О. Шнирка, багатьох інших науковців, а також авторів цієї статті.

Водночас наша країна перебуває у групі країн з низьким рівнем конкурентоспроможності національної економіки. Це акту-

алізує завдання дослідження причин і наслідків цієї ситуації, а особливо визначення ступеня відповідальності різних суб'єктів за забезпечення ефективних шляхів динамічного економічного зростання й рівня конкурентоспроможності з метою зайняття Україною достойного місця на міжнародній арені.

Мета та завдання статті

Метою статті є виявлення причин низького рівня конкурентоспроможності економіки України та обґрунтування напрямів і ступеня відповідальності різних суб'єктів за її підвищення в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття «конкурентоспроможність» є складним за своєю суттю і включає багато взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників. Однак є дві ключові характеристики, які визначають стан конкурентоспроможності країни у глобальному середовищі, – здатність країни виробляти конкурентоспроможні товари і послуги та спроможність забезпечувати високий рівень добробуту. При цьому, здатність країни виробляти конкурентоспроможні товари і послуги є базисом її конкурентних переваг на міжнародній арені й запорукою перемоги в конкурентній боротьбі.

Україна займає вкрай низькі позиції практично в усіх рейтингах, які прямо (наприклад, Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI), щорічний рейтинг глобальної конкурентоспроможності Інституту менеджменту (WCY)) чи опосередковано визначають рівень конкурентоспроможності національної економіки.

В умовах динамічного процесу глобалізації усіх сфер суспільного життя істотно змінюється характер факторів конкурентоспроможності країни, їх співвідношення і взаємозв'язок. Однак, одним з найважливіших показників, який демонструє рівень конкурентоспроможності і визначає перспективи її зміни у майбутньому є Світовий індекс промислової конкурентоспроможності (Global Manufacturing Competitiveness Index, GMCI), який щорічно готується компанією «Deloitte» і Радою з конкурентоспроможності США. Згідно з його результатами,

промислове виробництво продовжує відігравати значну роль у розвитку глобальної економіки. Обсяг доходів від реалізації та експорту промислових і споживчих товарів стимулює економічне зростання, спонукаючи країни світу розвивати сучасні виробничі потужності, інвестуючи у розвиток високотехнологічної інфраструктури та освіти. Країни і компанії прагнуть перейти на новий технологічний рівень, а також підвищити рівень економічного добробуту. На тлі поєднання цифрового і матеріального аспектів виробництва, використання інноваційних технологій набуває більш важливого значення для підвищення конкурентоспроможності як на рівні підприємств, так і держав загалом. Високотехнологічні галузі фактично формують глобальний виробничий ландшафт у більшості країн з розвинутою економікою і, як виявляється, можуть запропонувати чіткий шлях для досягнення або підтримки промислової конкурентоспроможності. ІТ-інфраструктура та цифрова грамотність перестають бути конкурентною перевагою, а стають вимогою сучасного світу.

Звіт сфокусовано на дослідженні шести основних країн: США, Китай, Японія, Німеччина, Південна Корея та Індія, на частку яких сукупно припадає 60% світового промислового виробництва в структурі ВВП. Це є свідченням значного впливу зазначених країн на глобальні тенденції промислового виробництва [1]. На жаль, Україна жодного разу не потрапила до цього рейтингу.

Збереження низького рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки істотною мірою пов'язане з тим, що за роки незалежності Україна практично «розгубила» свій промисловий потенціал, який за умови його ефективного використання і модернізації відповідно до вимог часу, міг би забезпечити її зростання. Якщо у 1991 р. питома вага української економіки у світі становила 0,36%, то у 2013 р. – 0,17, а в 2016 р. вона скоротилася до 0,12%. При цьому, частка України в світовому виробництві промислової продукції у 1991 р. становила 0,57%, а в 2016 р. вона скоротилася до 0,16% [2].

За 2016 р. індекс промислової продукції становив +2,8% на тлі падіння у попередні чотири роки, а в січні-вересні 2017 р. спад промисловості становив 0,3% проти аналогічних дев'яти місяців 2016 р. За попередніми оцінками, в 2016 р. внесок переробної промисловості у структуру промислового виробництва залишився на рівні попереднього року. Ситуація виглядає ще більш критичною через неефективну структуру промислового виробництва, що збільшує вразливість багатьох галузей до викликів та обмежень на зовнішньому та внутрішньому ринках. Частка промисловості в структурі валової доданої вартості (ВДВ) постійно знижується і в 2016 р. становила 24,7% проти 25,7% у 2010 р. та 31,2% у 2007 р. (рис. 1). За підсумками 2016 р. обсяги реалізованої продукції машинобудування та металургії є меншими, ніж обсяг продукції харчової промисловості.

Рис. 1. Динаміка структури валової доданої вартості за видами економічної діяльності за період 2010-2016 рр., %
Джерело: Побудовано за: [3]

У структурі реалізованої промислової продукції інвестиційні товари та споживчі товари тривалого використання, які характеризуються збільшуваною прибутковістю, займають менше 8% (рис. 2). На сьогодні практично втрачені авіаційна, космічна промисловість, ряд інших видів машинобудування, деякі сектори хімічної промисловості тощо.

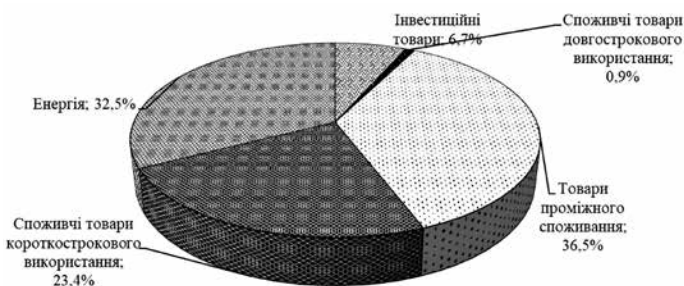

Рис. 2. Обсяг реалізованої промислової продукції за основними промисловими групами у 2016 рр.
Джерело: Побудовано авторами за [4].

Зростання частки сільського господарства у структурі товарного виробництва не здатне повною мірою компенсувати втрати від скорочення частки промисловості. Крім того, у структурі сільськогосподарської продукції переважає рослинництво, особливо зернові та олійні культури, які власне становлять одну з основних статей українського експорту. Що це насправді означає? Це означає, що Україна в епоху економіки знань не тільки залишається виробником і постачальником на глобальних ринках сільськогосподарської сировини, але й за нею дедалі більше закріплюється це status quo. Переважання у структурі економіки сільського господарства, навіть у період істотного збільшення чисельності населення Землі (за прогнозами в 2050 р. – близько 9,5 млрд. осіб), відповідного щорічного збільшення потреб у продуктах харчування при одночасному скороченні площ земельних угідь сільськогосподарського призначення у світі, може в короткостроковому періоді мати позитивний вплив на структуру зовнішньоторговельного балансу і ВВП, але не на конкурентоспроможність країни.

У довгостроковому періоді зосередження зусиль на розвитку аграрного сектору, головню на виробництві й експорті сировини або «звичайних» продуктів харчування, як це не парадоксально, не тільки не сприятиме економічному зростанню, але й, призводить до сповільнення (а то й відставання) економічного розвитку й падіння добробуту населення. Переконалим доказом цього є ситуація ряду країн Латинської Америки (наприклад, Перу), окремих країн Африки та Азії [5, с. 6]. Це зумовлено тим, що головні виробничі ресурси сировинних галузей (земля та ряд інших природних ресурсів, праця) є мінливими ресурсами, тож рано чи пізно нарощування таких факторів виробництва призведе до зниження їх ефективності. У такому випадку матиме місце зниження заробітної плати, тобто вартості праці як фактору виробництва, й зниження прибутковості бізнесу. З цього приводу М. Портер справедливо зазначав, що добробут країни формується, а не успадковується. Він не виростає з природних багатств держави, його трудового потенціалу, процентних ставок або вартості валют, як твердить класична економічна теорія». Саме тому, на думку Портера, конкурентні – а не порівняльні – переваги створюють добробут [6, с.144].

Свідченням того, що ці переваги насправді є прокляттям для України, є також історичний досвід Нідерландів, відомий у науковій літературі як «голландська хвороба». На початку 1970-х рр. в Нідерландах були відкриті багаті родовища природного газу.

Ефект був тим більш колосальний, оскільки це відкриття відбулося в умовах «нафтового шоку», що струснув увесь світ. У голландській економіці відбувся масштабний перерозподіл виробничих ресурсів на користь газової галузі. У результаті інші галузі стали переживати депресію, країна відстала у сфері промислового розвитку і НТП, сталася «деіндустріалізація» економіки. Нововідкриті багаті природні ресурси не прискорили, а загальмували національний економічний розвиток [7, с 246].

Підкреслимо, що ще одним вагомим індикатором рівня конкурентоспроможності є обсяги, динаміка і структура експорту. Частка України у структурі світового імпорту становить лише 0,2%, тоді як Туреччина і Польща – по 1,2%, а частка нашої країни у зовнішньому імпорті країн ЄС становить лише 0,8% [8].

Це зумовлено тим, що на сьогодні резерви зростання експорту промислових товарів на старій виробничій базі практично вичерпані. Аналіз даних про результати зовнішньоекономічної діяльності України (рис. 3) показав, що зростання обсягів експорту продукції АПК та харчової промисловості.

Так, за 6 років вони зросли майже у 2,3 раза, при одночасному скороченні обсягів експорту практично усіх інших галузей економіки (за винятком деревини та продуктів її переробки). При цьому доходи від експорту скоротилися практично на третину (із 63,1 млрд. дол. США у 2010 р. до 44,9 млрд. дол. США у 2016 р.) [3].

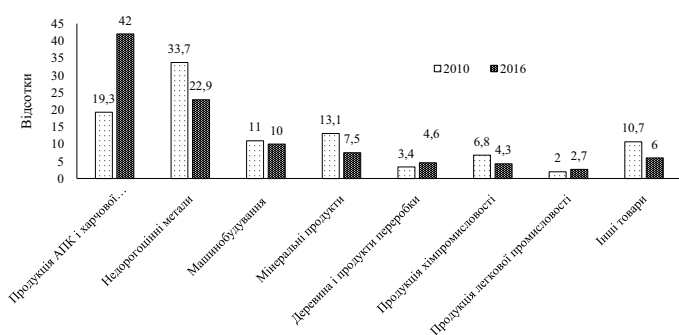

Рис. 3. Товарна структура експорту української продукції у 2010-2016 рр., %

Джерело: Побудовано авторами за [3].

Важливо усвідомлювати, що доходи від експорту сировинних товарів і напівфабрикатів істотною мірою залежать від кон'юнктури зовнішніх ринків, оскільки ціни на них, як правило, мають високу амплітуду коливань, а попит на цю продукцію є нижчим і менш стійким, аніж на продукцію з високим ступенем переробки. Крім того, зростання експорту сировинних товарів та продукції з низьким рівнем переробки лише підтверджує приналежність нашої країни до країн «третього світу».

Переважаюча більшість підприємств-експортерів у попередні десятиліття сформували свої конкурентні переваги на основі низьких заробітних плат, що спричинило системну кризу ринку праці й зумовило зменшення частки оплати праці у ВВП у 2016 р. до 36,8 %. Очевидно, що відставання рівня зарплат (не лише порівняно з країнами ЄС) дестимулює економічну активність громадян в Україні та посилює ризики трудової еміграції. Цей фактор підсилений нездатністю нашої країни утримувати «таланти» став також одним із наслідків зниження рівня національної конкурентоспроможності, і водночас, її причиною. Так, за даними рейтингу «Індекс глобальної конкурентоспроможності» (The Global Competitiveness Index, GCI) у 2016/2017 рр. за показником здатності утримувати таланти Україна посіла 127 місце із 138 країн, знизившись порівняно з

попереднім періодом аж на 13 позицій (2015/2016 – 114) [9]. Це дедалі більше загострює проблему «відпливу мізків» з країни.

Саме тому протягом останніх років збільшується потік молоді на навчання за кордон, як способу подальшого працевлаштування в європейських країнах і не завжди за спеціальністю. Сьогодні український бізнес програє конкуренцію за кваліфіковану робочу силу з іноземними компаніями, які пропонують значно кращі як фінансові, так і соціальні умови праці. Не дивно, що кожен 3-й українець заявляє про намір виїхати на постійне місце проживання за кордон, причому кількість таких осіб у віці 15–35 років становить 54%. Попит на кваліфіковану робочу силу в світі зростає. У 2016 р. 31% міжнародних компаній відчували нестачу кваліфікованих кадрів. З найбільшим дефіцитом кадрів стикаються японські компанії – 62%. До 2030 р. через демографічну кризу Німеччину очікує дефіцит понад 3 млн. кваліфікованих працівників [10, с.7]. Тож на українському ринку праці пропозиція робочої сили в подальшому буде скорочуватися. Ще більшою проблемою стає збільшення кількості емігрантів-науковців до розвинених країн Європи, США, Канади тощо. Все це призводить до скорочення конкурентоспроможного потенціалу робочої сили.

Тож, на наше глибоке переконання, цілком очевидно, що при збереженні існуючих тенденцій і на фоні анонсованого Світовим банком скорочення до 2050 р. населення України до 32 млн. осіб, це може у подальшому перетворитися на справжню катастрофу. Тому уже сьогодні необхідно усвідомити, що люди – це основний і найбільш продуктивний капітал, за який потрібно боротися, створюючи різні мотиваційні програми.

Ще одним показником конкурентоспроможності національної економіки є індекс інноваційності. У рейтингу за Глобальним інноваційним індексом 2016-2017 р. (The Global Innovation Index) Україна посіла 50 місце зі 127 країн світу, піднявшись на шість позицій, порівняно з попереднім періодом [11]. Незважаючи на абсолютне покращення позиції нашої країни у цьому рейтингу, вона істотно відстає від середньосвітового рівня. За даними Державної служби статистики України, наукоємність ВВП в Україні за роки незалежності скоротилась у 4 рази і в 2016 р. становила 0,56 %, а з урахуванням високого рівня тінізації української економіки наукоємність реально не перевищує 0,4% ВВП [12].

Водночас світова тенденція полягає у неухильному зростанні наукоємності ВВП. Так, його загальносвітове значення збільшилося з 2,1% у 2000 р. до 2,4% у 2014 р., а, наприклад, у республіці Корея – з 2,3% до 4,3%). Випереджаюче збільшення витрат на науку в розвинених країнах світу забезпечує зростання їх ВВП на 80-90% [12]. За таких умов, беззаперечно, що істотною перешкодою для зростання рівня конкурентоспроможності української економіки є низькі витрати на науку та інновації.

Для подолання цих деструктивних тенденцій Україна повинна включитися в глобальну конкурентну боротьбу за залучення інвестицій в економіку – матеріальної основи підвищення конкурентоспроможності як на мікро-, так і на макрорівнях. Сьогодні склалася ситуація, коли не тільки іноземний капітал «обходить» Україну, але й вітчизняні капітали не беруть участі в національному суспільному виробництві.

Через неможливість фінансувати в країні власний бізнес багато талановитих підприємців (стартаперів) переїхали до країн ЄС чи США, які створили більш лояльні умови доступу до капіталів та реалізації підприємницького потенціалу. Але створені українцями за кордоном товари і послуги мають уже інше походження і слугують підвищенню конкурентоспроможності інших країн.

Підводячи проміжні підсумки, зауважимо, що це далеко не повний перелік причин низького рівня конкурентоспромож-

ності української економіки, але він повною мірою свідчить про необхідність здійснення рішучих заходів щодо її підвищення.

Дедалі більше теоретиків і практиків усвідомлюють, що для подолання деструктивних тенденцій і забезпечення можливостей зростання конкурентоспроможності української економіки необхідним є гармонізація зусиль усіх інститутів – держави, бізнесу і суспільства загалом. Очевидно роль держави у розв'язанні цього завдання є незаперечною; без її активної участі в економічній сфері не може існувати жодне сучасне суспільство. На наше глибоке переконання, перед Українською державою сьогодні гостро стоїть два завдання – формування власної конкурентоспроможності та створення умов для її підвищення на мікрорівні. Для успішної реалізації першого завдання необхідним є, передусім, підвищення ефективності державного управління. Йдеться також про підвищення рівня відповідальності органів державної та муніципальної влади перед суспільством через неухильне дотримання законодавства, виконання державним чиновниками всіх взятих передвиборних зобов'язань і завдань, передбачених високими державними посадами, неухильне дотримання принципів державотворення, а також правил моралі й етики. Вкрай важливо запровадити у повсякденній діяльності органів державної і муніципальної влади принципівпрозорості, відкритості та конкурентності.

Усвідомлення необхідності виконання другого завдання є на державному рівні. Так, у Посланні Президента України до Верховної Ради у 2017 р. зазначено, що «державна зобов'язана опікуватися питаннями національної економічної безпеки та міжнародної конкурентоспроможності, створюючи необхідні умови для функціонування вітчизняних та іноземних інвесторів, виробників і фінансових інститутів. Ці дії держави повинні мати прозорий характер і створювати рівні умови для всіх учасників господарської діяльності, не спотворюючи конкуренцію...» [13, с. 254]. Тим часом, доводиться констатувати, що проголошені наміри й орієнтири не мають супроводу у вигляді конкретних і чітких дій. Це, по суті, те, що в науковій літературі отримало назву Кругмєновий порок – «є ліки, які лікують, але вживати їх забороняють» [7, с. 362-363].

З метою створення умов для підвищення конкурентоспроможності інших учасників господарського процесу необхідним є, насамперед, забезпечення прозорості і прогнозованості прийняття рішень на державному рівні, впровадження чітких соціально-економічних орієнтирів, прозорих, зрозумілих і недискримінаційних «правил гри», обов'язкових для виконання всіма членами суспільства, визначення чіткого механізму контролю за їх дотриманням та невідворотності покарання за некомпетентність, аморальність, непрофесійність тощо. У цьому контексті важливим кроком є удосконалення нормативно-правової бази, створення сприятливих умов для залучення в країну інвестиційних ресурсів, у тому числі через спрощення умов адміністрування податків та інших платежів, покращення умов ведення бізнесу, забезпечення надійного захисту прав інтелектуальної власності, розвиток механізмів публічно-приватного партнерства, тощо.

Нагальним завданням є формування чітко вираженої антикорупційної функції держави, спрямованої на мінімізацію корупції, яка залишається істотною (нехай і не єдиною) перешкодою для підвищення конкурентоспроможності. Корупція є інтегральним показником недосконалості правил гри в країні і низької культури в суспільстві, відсутності принципів верховенства закону й невідворотності покарання. Її подолання можливе не тільки за рахунок розширення кола відповідних інститутів контролю, виявлення корупційних проявів та забезпечення притягнення до відповідальності винних осіб; йдеться про усунення підґрунтя для корумпованих дій – усунення двозначності норм чинного законодавства, оптимізація державного апарату (зокрема,

скорочення чисельності державних контролюючих органів, функції яких у багатьох випадках дублюються), впровадження електронної системи адміністрування податків, штрафів, інших платежів, що обмежуватиме безпосередній контакт з клієнтом і таким чином унеможливить скоєння корупційних діянь державними службовцями, лібералізація деяких адміністративних бар'єрів. Цей крок є особливо важливим з метою недопущення подальшої «олігархізації» економіки.

Необхідним кроком є розробка довгострокової стратегії конкурентоспроможності економіки України на основі узгодження промислової, конкурентної, регуляторної, науково-технічної, інвестиційної, зовнішньоекономічної політик. Стратегія має містити чіткі, конкретні і зрозумілі цілі, реалістичні засоби їх досягнення, регламентувати функції усіх гілок влади у цьому процесі. Однією з умов стратегічного розвитку вітчизняної економіки має стати наукове обґрунтування перспективних напрямів та визначення ефективних механізмів розвитку стратегічно значимих секторів промислового комплексу та сфери послуг; стимулювання підприємницької активності; вдосконалення технологічної, організаційної, інноваційної, фінансової інфраструктури; використання механізмів інвестиційного співробітництва з зарубіжними компаніями, що створювало б передумови для включення українських підприємств у міжнародні технологічні ланцюги створення вартості; інституційне забезпечення процесу її втілення в життя. Підкреслимо пріоритетність розвитку галузей, які володіють значним технологічним, виробничим й інтелектуальним потенціалом, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, високоякісних послугах. Потрібне на державному рівні закріплення ідеї, що виробничий сектор, впливаючи на розвиток промислової інфраструктури, створення нових робочих місць, зростання ВВП, відкриває шлях до економічного зростання і підвищення добробуту. Крім того, пріоритетним напрямом має бути розвиток усіх видів інфраструктури як важливого індикатора конкурентоспроможності економіки. З метою фінансування заходів по реалізації стратегії державі потрібно відмовитися від політики соціального популізму, переорієнтувавши лівову частку ресурсів на технологічну модернізацію, підтримку наукоємних галузей, формування попиту на інтелектуальну продукцію, впровадження прогресивних нововведень. Розробка такої стратегії має здійснюватися не окремим міністерством чи відомством, а залученням усього суспільства. Об'єднання зусиль сприятиме подоланню опору змінам з боку тих чи інших суб'єктів, підвищить стимули до виконання стратегії. Проміжним результатом стратегії має стати відродження промисловості, подальший розвиток сфери послуг на засадах конкуренції, а кінцевою метою – економічне зростання і підвищення добробуту нації, що дозволить Україні переміститися з так званої глобальної периферії до групи промислово розвинених країн.

У свою чергу, відповідальність за підвищення конкурентоспроможності національної економіки покладається і на бізнес-спільноту. Про підвищення конкурентоспроможності власного бізнесу має дбати сам власник капіталу і спонукати до цього менеджерський склад. Конкурентоспроможність підприємства – це його здатність створювати, виробляти і продавати товари та послуги, приваблюючи за багатьма параметрами від аналогічної продукції конкурентів. Тим часом, конкурентні переваги вітчизняних підприємств визначаються низькою вартістю ресурсів (відносно низьким рівнем внутрішніх цін на сировину та електроенергію, низькою вартістю робочої сили, прямим і прихованим субсидуванням з боку держави), а не унікальністю продуктів і виробничих процесів. Водночас, керівники провідних компаній світу вважають, що підґрунтям до нових джерел

підвищення конкурентоспроможності в майбутньому є використання передових виробничих технологій. Тому нагальним і головним стратегічним завданням для українських підприємств має стати їх технологічна модернізація на інноваційних засадах з переходом на створення нових виробництв і нових видів продукції, орієнтованої як на внутрішній ринок з метою заміщення імпорту, так і орієнтованої на експорт, яка б відповідала міжнародним стандартам якості, технічним характеристикам тощо. Вітчизняним підприємствам необхідно змінювати саму філософію і культуру ведення підприємницької діяльності, а також культуру ведення конкурентної боротьби. Крім того, конкурентною перевагою вітчизняних підприємств на глобальному ринку може стати використання принципів корпоративної соціальної відповідальності, яка сприятиме підвищенню їх іміджу і таким чином дозволить швидше інтегруватися у світову бізнес-спільноту.

Значний вплив на конкурентоспроможність національної економіки має якість суспільних інститутів. Зростання впливу українського суспільства на підвищення конкурентоспроможності національної економіки можливе завдяки формуванню високого рівня суспільної, зокрема, правової свідомості та правової культури; підвищення політичної відповідальності; дотримання принципів гуманності та раціональності у прийнятті економічних рішень; дотримання законодавчих і морально-етичних норм, а також чесних звичаїв у відношенні до своїх контрагентів, держави, суспільства; забезпечення високої міри самоорганізації; духовного зростання тощо. Важлива роль відводиться розвитку людського капіталу. Кожен член українського суспільства має потурбуватися і забезпечити власну конкурентоспроможність, професійність, уміння формувати цілі і досягати їх. Успішна кар'єра чи бізнес є можливими при наявності лідерських якостей та сучасних знань, вмінь і навиків. Запорукою успіху є інноваційність, настирливість та працьовитість.

Висновки та перспективи подальших досліджень

За роки незалежності наша країна не тільки не забезпечила зростання конкурентоспроможності національної економіки, але істотно погіршила свої позиції в усіх рейтингах. Відновлення Україною втрачених позицій на світовій арені та переміщення до групи розвинених країн є необхідним, вкрай важким, але реалістичним завданням, яке вимагає задіяння усього спектру заходів, інструментів та потенційних можливостей. Досягнення успіхів у цій сфері лежить у площині консолідації зусиль та синхронізації дій держави, бізнесу та суспільства.

Список літератури

1. Світовий індекс промислової конкурентоспроможності – 2016 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://finpost.com.ua/news/2972>.
2. Данилишин Б. Як Україні повернутися в клуб промислово розвинених країн / Дзеркало тижня. 2017. 1 грудня. С. 8.
3. Соціально-економічний розвиток України за 2010 р. і за 2016 р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Обсяг реалізованої промислової продукції за основними промисловими групами (ОПГ) у 2016 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Філюк Г.М. Глобалізація і конкурентоспроможність національної економіки: виклики для України // Конкурентоспроможність національної економіки: Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 жовтня 2017 р. – К., 2017. – 569 с. // <http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/10/tezi.pdf>.
6. Портер, М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран Пер. с англ./под ред. Щетинина В.Д.- М.: Международные отношения, 1993.- С.896.

7. Райнерт Е. Як багаті країни збагатили... і чому бідні країни лишаються бідними – К. Темпора, 2015. – 444 с.

8. Власюк В. Економіка надолуження. / Дзеркало тижня, 2017. № 37 (333). 7 жовтня. С. 10.

9. The Global Competitiveness Report 2016–2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www3.weforum.org>.

10. Дилема українських талантів: як продати свої мізки найдорожче, не залишаючи країни? – Дзеркало тижня. – №36. – 30 вересня 2017 р. – с. 7.

11. The Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World http://wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf.

12. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України (щодо підвищення державної підтримки Національної академії наук України та національних галузевих академій наук)» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf351=61340&pf35401=417907>.

13. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – К. : НІСД, 2017. – 928 с.

References

1. Global Manufacturing Competitiveness Index 2016 // [Electronic resource]. – URL : <https://finpost.com.ua/news/2972>.
2. Danylyshyn B. Yak Ukraini povernutysia v klub promyslovo rozvynenykh krain / Dzerkalotyzhnia. 2017, December 1st, P. 8 (in Ukrainian).
3. Social and economic development of Ukraine in 2010 and 2016 // [Electronic resource]. – URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Volume of industrial products sold by main industrial groups in 2016 p [Electronic resource]. – URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Fylyuk H. M. Globalization and competitiveness of the national economy: challenges for Ukraine // Competitiveness of the national economy: Proceedings of the XVIIth International scientific practical conference, October 5-6, 2017. – K., 2017. – pp. 569 // [Electronic resource]. – URL : <http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/10/tezi.pdf> (in Ukrainian).
6. Porter M. International Competitiveness: the Competitive Advantages of Nations. - M.: International relations, 1993. - pp. 896
7. Rainert E. How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor. – K. Tempora, 2015. – pp. 444.
8. Vlasyuk V. Ekonomika nadoluzhennia / Dzerkalotyzhnia, 2017. № 37 (333). October 7th, P. 10 (in Ukrainian).
9. The Global Competitiveness Report 2016–2017 [Electronic resource]. – URL: <http://www3.weforum.org>.
10. Dylema ukrainskykh talantiv: yak prodaty svoi mizky naidorozhche, ne zalyshaiuchy krainy? – Dzerkalotyzhnia. 2017. №36. September 30th, P. 7 (in Ukrainian).
11. The Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World http://wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf [Electronic resource]. – URL: www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf.
12. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do rozdil VI «Prykintsevi ta perekhidni polozhennia» Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy (shchodo pidvyshchennia derzhavnoi pidtrymky Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy ta natsionalnykh haluzevykh akademii nauk)» // [Electronic resource]. – URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=61340&pf35401=417907> (in Ukrainian).
13. Analytical report on Annual address of President to Verkhovna Rada «On Internal and External Situation of Ukraine in 2017». – K. : NISR, 2017. – pp. 928 (in Ukrainian).